

نگاهی به زندگینامه شیخ صدوق رئیس المحدثین

محققان معتقدند که شیخ صدوق در حدود سال 305 به دنیا آمد. از نظر آنان دلیل این مطلب آن است که شیخ صدوق پس از درگذشت

روز بزرگداشت شیخ صدوق/

نگاهی به زندگینامه شیخ صدوق "رئیس المحدثین"

خبرگزاری مهر-ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی معروف به "شیخ صدوق" و ملقب به "رئیس المحدثین" از محدثان بزرگ شیعه در قرن چهارم هجری است که معروفترین اثر وی "من لا یحضره الفقیه" است. درباره ی شیخ صدوق گفته ها و نوشته های فراوانی وجود دارد و کتب و ملاقات متعددی در دسترس است که هر کدام به نحوی در روشن سازی شخصیت شیخ صدوق و معرفی آثار او موثر است. ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی معروف به "شیخ صدوق" و ملقب به "رئیس المحدثین" از محدثان بزرگ شیعه در قرن چهارم هجری است. پدر او علی بن حسین از علمای بزرگ شیعه و به گفته ی علمای رجال، استاد و سرآمد محدثان حوزه قم در عصر خود بود.

محققان معتقدند که شیخ صدوق در حدود سال 305 به دنیا آمد. از نظر آنان دلیل این مطلب آن است که شیخ صدوق پس از درگذشت دومین نائب امام عصر (عج) که در سال 305 زنده بوده و نیز دوران نیابت حسین بن روح نوبختی متولد شد. در مساله تولد او چنانکه گفته و نوشته اند پدرش علی بن حسین از طرق نامه ای که توسط علی بن جعفر اسود به خدمت حسین بن روح ارسال نمود از وی تقاضا کرد که نامه را تقدیم امام عصر (عج) کرده و از آن حضرت بخواهد که برای او دعای فرزند کند. پس از مدتی جواب آمد که "ما برای تو دعا کرده ایم و به زودی دارای دو پسر نیکومنش خواهی شد به گفته ی عبدالله حسین بن عبدالله غضائری شیخ صدوق خود می گفت: که من به دعای صاحب الامر متولد شده ام و بر این موضوع افتخار می کرد. این مطلب در کتاب کمال الدین و تمام النعمه مورد تصریح قرار گرفته است. در عین حال احتمال تولد او قبل از حوالی 320 قدری بعید به نظر می رسد.

مهمترین دلیل این مطلب گزارش نجاشی از سفر شیخ صدوق به بغداد است که می نویسد او در سال 355 وارد بغداد شد. بزرگان شیعه از او به اخذ حدیث پرداختند در حالیکه از نظر سنی جوان بود.

شیخ صدوق سنین جوانی خود را در دامان علم و فضیلت و زهد و تقوای پدر بزرگوارش علی بن بابوی سپری کرد. او در محضر پدر علوم و معارف را همراه با تربیتهای علمی و اخلاقی فرا گرفت و تجسم اخلاق اسلامی را در اعمال و رفتار پدر در لحظه لحظه ی زندگی مشاهده می نمود، پدری که در اوج علم و فقاہت و شهرت و محبوبیت، زندگی خود و فرزندانش را از طریق دکه ای کوچک کسب و تجارت در بازار قم در نهایت زهد و قناعات می گذرانی و حرص و طمع به جمع ثروت و زخارف دنیوی نداشت. شیخ صدوق بیش از بیست سال از دوران پربرکت حیات پدر را درک کرد و در این مدت از محضر پدر و سایر علمای قلم علم آموخت و حکمت اندوخت.

درس 22 یا 23 سالگی بود که پدر بزرگوارش دارفانی را وداع گفت و وی از نعمت وجود این مربی بزرگ محروم شد از آن پس دوران جدیدی از زندگی او آغاز گردید. یکی از رویدادهای بسیار مهم زمان شیخ قطع رابطه ی ظاهری امت اسلام با امام مسلمین و فاصله افتادن بین مردم و رهبر معصوم بود، زیرا در زمان وی حضرت مهدی (عج) از نظرها غایب شد و در پرده ی استتار و غیبت کبری قرار گرفت و برای مدتی نامعلوم جامعه ی اسلام بلکه همه ی جوامع انسانی از فیض حضور و مدیریت مستقیم او محروم شدند.

شیخ صدوق پس از فوت پدر بزرگوارش، اشتیاق عجیبی برای اخذ حدیث از محدثین و دانشمندان داشت و در پی این بود به شهرهایی که دارای حوزه های علمی هستند مسافرت کند تا هم و احادیث خود را به دیگران برساند و هم از علوم دیگران بر دانش خود بیفزاید. اهالی ری از او درخواست کردند به ری عزیمت کند شیخ دعوت آنها را پذیرفت. در سال 352 ه به قصد مشهد مقدس از ری خارج شد این اولین زیارت شیخ صدوق از مشهدالرضا بوده است و در همین سفر بود که رکن الدوله دیلمی از او خواهش کرد در مشهد برایش دعا کند. در سال 352 ه هنگام بازگشت از مشهد در نیشابور توقف کرد و جمعیت کثیری از او اخذ حدیث کردند و او خود نیز از حسین بن بیهقی و چند نفر دیگر از علماء آن شهراستماع حدیث نمود و در همین شهر بود که اقدام به نوشتن یکی از ارزشمندترین کتابهای خود به نام "کمال الدین و تمام النعمه" درباره ی حضرت مهدی نمود و در همین شهر امام زمان (ع) را در عالم خواب ملاقات کرد. در همان سفر وارد مرو شد که یکی از شهرهای خراسان قدیم بوده است و در آنجا جمعی از دانشمندان چون ابویوسف و دیگران استماع حدیث کرد.

پس از بازگشت از مشهد مقدس در اواخر سال 352 ه رهسپار بغداد شد و ضمن قرائت حدیث و تعلیم فقه از استادان و مشایخ آنها چون حسن بن یحیی علوی و ابراهیم بن هارون و دیگران استماع حدیث کرد. در سال 354 ه که قصد زیارت بیت الله الحرام عازم

مکه معظمه بود در مسیر خود وارد همدان شد و از قاسم بن عبدویه سراج و محمد بن فضل جلاب و سایر فقها آن شهر استفاده کرد. در همان سال در مسیر خود به مکه معظمه وارد کوفه شد و از شخصیت‌های چون محمد بن بکران، احمد ابن هارون، حسن بن محمد هاشمی و از علی بن عیسی در مسجد کوفه حدیث شنید. در سال 354 به حج خانه خدا در مکه و به زیارت قبور پیامبر (ص) و ائمه (ع) در مدینه مشرف گردید. در حین بازگشت از مکه در محلی به نام فید واقع در بین مکه و کوفه از یکی از علما به نام حمد بن ابی جعفر استماع حدیث کرد. در سال 355 پس از مراجعت از حج برای بار دوم، به بغداد وارد شد در همین سفر بود که شخصیت نامدار شیعه و دانشمندان کم نظیر عالم اسلام محمد بن محمد ابن نعمان معروف به شیخ مفید (ره) در محضر شیخ صدوق تلمذ کرد و از فقه و حدیث وی استفاده فراوان کرد.

در سال 367 هـ مجدداً به زیارت مشهد مقدس مشرف گردید و پس از چند روز به ری بازگشت و قسمتی از کتاب "الامالی" را املاء کرد و بخشی از این کتاب در آنجا تنظیم شد، در سال 368 هـ برای بار سوم عازم خراسان گردید تا از آنجا به سوی ماوراءالنهر و بلخ و بخارا عزیمت کند و بدین ترتیب هرچه از کتاب "الامالی" ناتمام مانده بود در این سفر تکمیل کرده و در سال 368 هـ در سر راه خود وارد سرخس شد و از ابی نصر سرخسی استماع حدیث نمود. در همان سال وارد بلخ شد و از دو تن از دانشمندان آن شهر اخذ حدیث کرد. وی در سال 368 هـ در مسیر خود به ماوراءالنهر در این شهر نیز اقامتی داشته است و از علمای شیعه و سنی استفاده کرده است. پس از آن وارد سمرقند شد و از عبدوس بن علی گرگانی و عبدالصمد انصاری احادیثی را فرا گرفت. وی در همان سال وارد ایلاق شد و مشهورترین کتاب خود یعنی "من لا یحضره الفقیه" را که یکی از کتب اربعه است در این شهر تالیف کرد. وی پس از آن وارد استرآباد و جرجان (گرگان فعلی) شد و از محمد بن قاسم خطیب استرآبادی تفسیر معرف به تفسیر امام حسن عسگری را اخذ کرد و از عبدوس گرگانی و محمد بن علی استرآبادی استماع حدیث کرد.

رفت و آمد فقیهی بلند آوازه چون شیخ صدوق در این شهرها می توانست آثار و فواید فراوانی داشته باشد و ارتباط حضوری شیخ تاثیر عمیق در افکار و عقاید آنان بر جای نهاده و دل های آنان را متوجه مکتب پر بار اهل بیت نموده است.

فقها و بزرگان شیعه، شیخ صدوق را بیشتر با لقب "رئیس المحدثین" شناسانده اند، زیرا او در شناخت احادیث، آگاه و در حفظ و جمع آوری آنها تلاش فراوان کرد و در حدود سیصد جلد از کتاب از احادیث پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) جمع آوری و تالیف نمود.

کتب اصلی فقهی شیعه معروف به "کتب اربعه" هستند و مولفین آنها را محمد بن ثلاث می نامند زیرا اسامی هرسه، محمد و کنیه هرسه ابوجعفر بوده است. این کتابها به ترتیب عبارتند از:

- 1 - "کافی" شیخ ابوجعفر محمد بن یعقوب کلینی رازی" که شامل 16199 حدیث می باشد.
- 2 - "من لا یحضره الفقیه" شیخ صدوق که شامل 5963 حدیث می باشد.
- 3 - "تهذیب" شیخ طوسی که موسس حوزه علمیه نجف اشرف و بنیانگذار فقیه استدلالی است. این کتاب شامل 13590 حدیث است.
- 4 - "استبصار" شیخ طوسی که شامل 5511 حدیث است.

شیخ صدوق پس از گذشت هفتاد و چند سال از عمر شریف و پربرکتش در سال 381 هـ ق. دعوت حق را لبیک گفت و در شهر ری دیده از جهان فرو بست. پیکر پاکش در میان غم و اندوق شیعیان در نزدیکی مرقد مطهر حضرت عبدالعظیم مدفون گردید. آرامگاهش در این ایام به نام ابن بابویه در شهر ری مشهور و قبر منورش زیارتگاه مسلمانان و محل استجابت دعای مومنان است.

ناگفته نماند اکثر تذکره نویسان قضیه ای را راجع به سالم ماندن پیکر شریف صدوق پس از گذشت نهصد سال از وفات وی نقل کرده اند. علامه خوانساری متوفای 1313 هـ ق. در کتاب ارزشمند "رومات الجنات" می نویسد: "در عهد فتحلی شاه قاجار در حدود 1238 هجری مرقد شریف صدوق که در اراضی ری قرار دارد از کثرت باران خراب شد و رخنه ای در آن پدید آمد به جهت تعمیر و اصلاح آن اطرافش را می کنند پس به سردابه ای که مدفنش بود برخوردند هنگامی که وارد سرداب شدند دیدند که جسد او همچنان ترو تازه با بدن عربان و مستورالعوره و در انگشتانش اثر خضاب و در کنارش تارهای پوسیده ی کفن بر روی خاک قرار گرفته است. خبر به سرعت در تهران منتشر شد پس از آن سلطان دستور تعمیر و تجدید بنا و تزئینات آن بقعه را صادر کرد.